

Dr. Diószegi György Antal:

ARCHEOGENETIKA ÉS ARCHEOGÉNIUSZ: a szkíta-hun-magyar azonosság évezredekén átívelő öröksége a XV. századi görög műveltség korszakáig!

I. „Emlékezzünk régiekről, Szkítiából kijöttekről”, azaz lovasíjász nemzetünkről!

Lovasíjász nemzetünk évezredekén átívelő jelentőséggel bíró hadművészeti világa a legfontosabb történelmi örökségünk. Ez fejeződik ki a magyar műveltségi kör szkíta fogalmában. Ezen alapvetés jegyében indokolt Szkítiára gondolnunk, hiszen e tudás fényében került sor a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Történelmi Társulat XIX. századi megalapítására! A tudományosságot és hazafiságot erősítő nemzeti történetírás méltó hagyományaihoz való visszatérés céljából lényeges, hogy történelmi könyveinkben a magyarság szkíta eredetét igazoló tények a Magyar Katolikus Lexikonban szereplő igaz összefüggésekkel egyetemben rögzítésre kerüljenek. E lexikon „*őstörténetünk tabui*” szócikkében a jelenlegi helyzet is rögzítésre került: „*a magyar történelemből száműzött szkíta-kérdés*” a „*magyar őstörténet azon részei*” közé tartozik, „*amelyek kutatását a hivatalos állami/akadémiai művelődéspolitikai irányítói (a múltban és a jelenben), tudománytalannak hirdetve, akadályozzák, elutasítják, eredményeit tagadják s a tankönyvekből kitiltják*”. Lovasíjász nemzetünk szkíta volta kapcsán fontos hangsúlyoznom, hogy a Magyar Katolikus Lexikon őrzi azt az emlékezetműveltségi örökséget, melyet a XIX. századi Magyar Tudományos Akadémiát megeremtő reformkor kimagasló értékeit felmutató történelmi személyiségei képviseltek: ehhez kell visszatérnünk a méltó és igaz tudományosság révén! Szkíta ősiségünk, lovas nemzet voltunk okán emelem ki, hogy a Magyar Tudományos Akadémián képi valóságként is igazolást nyert ez a szkíta-magyar tudástár, hiszen a Díszteremben Lotz Károly „*Szent István kora*” címet viselő hatalmas falfestményén ott ékeskedik a következő felirat: „*Emlékezzünk régiekre! ...*”! E XIX. századi akadémiai, tudományos és művészi hitvallás emlékezetműveltségi összefüggéseinek jegyében érdemes hivatkoznom

a krakkói egyetemen tanult ferences szerzetes és költő Csáti Demeter „*Ének Pannónia megvételeéről*” szóló XVI. századi művére, melynek első verssoraiban a következőket rögzítette: „*Emlékezzünk régiekre, Az Scythiából kijöttre, Magyaroknak eleikre, És azoknak vitézségekre!*” Az 1867-ben alapított Magyar Történelmi Társulat pecsétjén is ott ékeskedik az „*Emlékezzünk régiekről ...*”-felirat. A XIX. századi magyar akadémikusaink megpecsételt tudást és hitvallást tettek a magyarság szkíta eredetéről! Indokolt rögzítenem a következőket is: amikor a magyarság művelt tudósai a valóságos történelmi gyökerű emlékezetműveltség révén önnön népüket szkítának hívták, és a magyarság származási területét Szkítiának nevezték, akkor e görög szót azért használták, hogy más európai népek művelt tudósai számára is nyilvánvaló legyen a magyar származástudat. Ezt azért fontos hangsúlyoznom, mert egészen a XIX. századig az európai műveltség legjelentősebb képviselői a görög és a latin nyelvtudás keretei között értelmezték a múltat. A görög szkíta szó valójában egy műveltségi fogalom, melyet a görögök használtak egy meghatározott életmódot képviselő népesség megjelölésére. Ez a „szkíta” életmód a lovasíjász műveltségi körre vonatkozik a görögök szóhasználatában: a szkíta szó valójában íjlesztő értelmű. Ez azt is jelenti, hogy aki nem göröggént a szkíta fogalmat használta, az valójában művelt ember volt: a magyar műveltségi körben a szkíta fogalom azért honosodott meg, mert a magyarság a diplomáciai és műveltségi kapcsolatrendszerében e görög szót használta magyar őseinek lovasíjászéletmódjára utalva. Európa történelmében egy olyan nemzet van, a magyar, melynek történelmében a lovasíjász műveltség évezredek óta jelen volt: a középkori nyugati népeknek „*A magyarok nyilaitól ments meg Uram minket!*” szövege ennek máig ható emléke! Egy másik fontos görög fogalom a kentaur: ez a görög mitológia szóhasználatában szintén a lovával egybeforrt lovasíjász által képviselt magas műveltséget jelenti. A szkíta és a kentaur fogalom együttes értelmében azt a lovasíjászműveltséget jelenti, melynek a rendkívül fejlett állattenyésztés volt az alapja. E kimagasló értéket képviselő pásztoréletmód kapcsán Bölcs Leó görög császár azt írta a magyarokról, hogy a „*lovaikat télen-nyáron szakadatlanul legeltetik*”; és a magyar katonai fölény előnye legfőbb oka ez a fajta legeltetés volt. Zolnay László pedig ezt fogalmazta meg: „*A ló szőrére háromszázhuszonegy szavunk van. Egyedül a pej ló színváltozatára tizenkét szavunk. A szarvasmarhát kétszázötvenhárom féle szóval illeti a magyar ember. A marhaszarv állását pedig nem kevesebb, mint hetvenegy szóval. Ilyen gazdag szókincs pedig csak sok évszázad alatt alakulhat ki. ... Kialakulásába egy évezred is belételett.*” (1) Lovasíjász nemzetünk, pusztai pásztorlovagjaink, azaz

csikósaink és gulyásaink lovas életmódja okán indokolt felidézni Csokonai Vitéz Mihály sorait is: *„Magyarjaim! Literátorok! Ne csak a külföldi írókat olvassátok, hanem keressétek fel a ... magyart az ő erdeiben és az ő scytha pusztáiban, ... hallgassátok figyelemmel a danoló falusi leányt és a jámbor puttonyost; akkor találtok rá az Árpád szerencsi táborára, akkor lelitek fel a nemzetnek ama mohos, de annál tiszteletesebb maradványit.”*. (2) A fenti összefüggésekre tekintettel indokolt arra is utalnom, hogy a Magyar Tudományos Akadémia közismert jelképe szintén a magyarság szkíta-hun eredetének és filhellén műveltségének fényében értékelendő! A Magyar Tudományos Akadémia megalapítását az országgyűlési felajánlásával elindító gróf Széchenyi István megbízást adott Johann Ender számára egy festmény megalkotására: az elkészült művészeti alkotás a *„Borúra derű”* címmel a magyar akadémiai eszme igen látványos és kimagasló műveltségi megjelenítője lett. A XIX. századi alapítók magyar őstörténeti hitvallása és a tudományosságot méltón felmutató történelmi látásmódja fogalmazódott meg ebben a művészi alkotásban. A Magyar Tudományos Akadémia jelképe lett ez a műalkotás. A reformkori magyarság kimagasló értéket képviselő nemzeti öntudattal rendelkezett, és szkíta-hun-magyar azonosságunk a Magyar Tudományos Akadémia jelképe által is igazolást nyert. E festmény központi szereplője Hungária nőalakja. Magyarország és a nemzet fenséges nőalakban való ábrázolása rendkívül jelentős a magyar világkép értéktárában. Hungária jobb kezében a magasra emelt kehely az Isten adta műveltség és tudás jelképe, és ekként szintén magyar lovasíjász ősiségünkre, a görög szkíta szóval illetett világra utal. Egyetemes jelentőségű történelmi üzenet ez, hiszen már a görög Hérodotosz is tudott a szkíta ősműveltségben kiemelkedő jelentőséggel bíró aranykehely művelődéstörténeti értékéről! *„Herodotos szerint a scytha királyok nagy tiszteletben tartották az égből hullott arany ... kelyhet”, és „tiszteletére minden évben nagy engesztelő áldozatokat hoznak”*. (3) A reformkori magyarság filhellén világgéppel is bírt, és ez a Magyar Tudományos Akadémia jelképe által is igazolást nyert. Indokolt arra is utalnom, hogy Hungária bal keze a földön álló aranypajzson nyugszik: ez jelképi értelmében az emlékeztetműveltségi honvédelem örök üzenetét hordozza. Az aranypajzs közepén ugyanis a tudomány és művészet görög istennője, Pallasz Athéné és a magyar nemzeti címer látható: jelképi értelmében ez arra utal, hogy az ókori görög műveltség által a szkítákról megőrzött tudástár révén kell nemzeti történetírásunkban megemlékeznünk az aranykort megtestesítő lovasíjász magyar őseink értékvilágáról! Ezt az üzenetet erősíti fel, hogy az aranypajzs szélén a hun Attila és Leó pápa találkozása látható, mely eseményről már

a XIV. századi Képes Krónikánk egyik ábrázolása is megemlékezett. Gróf Széchenyi István megbízása révén olyan remekmű készült, ami a fenti emlékeztetműveltségi összefüggések mentén igazolja lovasíjász ősiségünket, szkíta-magyar-hun azonosságunkat. A történetiség szemléltetése ezen ősképi valóság bemutatása révén kiemelkedő jelentőséggel bír, hiszen e festmény alapján készültek el az akadémiai intézmények és a könyvtár pecsétjei is. A XXI. századi régészeti és archeogenetikai kutatások e műveltséget fogják igazolni! Lovasíjász nemzetünk őstörténeti jelentősége, Szkítia fogalmi köre a reformkori magyar tudósok filhellén műveltségi világában nyilvánvaló módon volt képviselve: ez jelenik meg a Magyar Tudományos Akadémia jelképén és Dísztermének festményein is, melynek révén a XIX. századi akadémikusaink a legmagasabb művészi szinten is megpecsételt tudást tettek lovasíjász őstörténetünkről, a magyarság szkíta-hun eredetéről!

II. Lovasíjász nemzetünk évezredekén átívelő volta a görög forrásokban

A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzíti a „szkíták, szittyák” szócikkében: *„Szkítia középkori tana mitikus megfogalmazása volt a magyarság keleti származástudatának, és ugyanazt mondta mitikus formában, amit ma tudományos eszközökkel próbálunk feltárni a magyarság kialakulásának vizsgálatában.”* (Vásáry István, 1993) Igaz ez a XXI. századunkra is, és ezért igen fontos az elmúlt évszázadok azon magyar tudósainak műveltségi világát napjainkban is alapul venni, akik a hungarológia és a bizantinológia alapvetései jegyében tudták értelmezni a magyar őstörténeti értéktár jelentőségét! A XXI. századi régészeti és az archeogenetikai kutatások igen nagyon várt újabb eredményei is a fenti, évszázadokon átívelő műveltségi látásmód révén lesznek majd igazán fontosak a magyar őstörténeti alapvetések tudományos volta okán.

A szkíta-hun-magyar azonosság jegyében indokolt az alábbi összefüggésekre is utalni!

Szkíta kapcsán indokolt rögzítenem, hogy megítélésem szerint a több ezer esztendőre menő magyar őstörténeti gyökereink kutatásában az ősi birodalmi államlét elemei mellett leginkább azt az életmódot és hadművészeti műveltséget kell látnunk, amit a görögök immár három évezrede szkítának neveztek el. Ez volt a nagyállattartó, ménesek és gulyák hatalmas tömegével bíró és országteremtő erőt felmutató szkíta-hun-magyar lovasíjász világunk!

A görög szkíta és tauroszkíta megnevezések életmódbeli fogalmak: a görög szkíta szó íjlesztő értelmében a hadi minőség, azaz a lovasíjász műveltség magas szintje fogalmazódott meg. A görög tauroszkíta megnevezésekben a görögökkel kereskedelmi kapcsolatban álló lovasíjász műveltségű nagyállattartó pásztortársadalom jelenítődött meg. A görög szkíta szó az életmód jegyében határozta meg a görögök számára a lovasíjász műveltségű nagyállattartó pásztorvilág létét. A görög szkíta szó a görög műveltség világában teremtdött meg: ezzel a Fekete-tenger északi partvidékének lovasíjász műveltségű nagyállattartó pásztorait illették, akikkel a görögök évezredekken át kapcsolatban álltak.

A hungarológia és a bizantinológia emlékezetműveltségi összefüggései körében kiemelkedő jelentőséggel bír Télfy János (1816-1898) tudományos munkássága, aki bölcséleti doktor és egyetemi rendes tanár; valamint a Páduai Akadémia, a Görögországi Archeológiai Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja is volt. Télfy János a „*Magyarok őstörténete. Görög források a scythák történetéhez*” (Pest, 1863.) címet viselő könyvében összegezte a szkíta-magyar azonosság őstörténeti értékvilága kapcsán az ókori görög tudósok által felhalmozott történelmi emlékeket. A könyvében szereplő görög szerzőktől idézett szkíta őstörténeti alapvetések a kezdetektől, azaz a Kr. előtti VIII. századtól egészen a Kr. utáni IV. század elejéig mutatják meg a szkíta-görög műveltségi örökség tudástárát. Tizenkét évszázadot átölelő ókori görög emlékezés mutatja a szkíták őstörténeti értékének egyetemes voltát! A könyvében felsorolt 58 görög tudós között Hésziodosz, Hérodotosz, Platón, Arisztotelész idézetei éppen úgy jelen vannak, mint azé a Dionüsziosz Periegetészé, aki 300 táján élt. E körben, és a fentebb már hivatkozott, az évezredekken átívelő szkíta birodalmi államlétre utaló alapvetések jegyében fontos arra is utalni, hogy ezt a történelmi valóságot a görög műveltségi kör szintén évezredekken átívelő emlékezetműveltségi értéktára immár 2800 éve folyamatosan és igen magas szinten igazolja! E körben leginkább a Fekete-tenger partvidékének szkíta-görög műveltségi kapcsolatrendszerére indokolt utalnom! A fentiek okán fontos adalék, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum volt főigazgatója, Fodor István is rögzítette, hogy a Kr. előtti 2000 táján a magyarok, vagy legalább „*egy csoportha a Fekete-tenger partvidékét*” is megközelítették. (1)

Ezen ősidők jegyében a görög mitológia világának a lovasíjász képére is indokolt utalni. Jó példa erre, hogy a görög mitológia hőse, Héraklész egyik fia volt az a Szküthész, aki Héraklész íját megfeszíteni volt képes: ez azért rendkívül fontos őstörténeti alapkép. A Szküthész névben az íjlesztő fogalmi

kép jelenik meg, melyet a görög a szkíta szóval fejez ki már évezredek óta. A görög „*scytha*” szó értelmét a történettudományban többen a „*szkytho-toxotész*” kifejezésből eredeztetik: ez a nyílvevőnek az íjon való kihúzó mozdulatot jeleníti meg, és ekként az „*íjlesztő*” vitéz képét ábrázoló jelentéssel bír.

A kentaur jelképi tartalmában is íjlesztő értelmű! A görög kentaur szó nem pusztán egy népre, hanem többre, a magas műveltséget képviselő lovasíjászokra utal! A görög hagyományban a lovával egybeolvadó szkíta lovasíjász a legyőzhetetlenség jelképe volt: a görög mitológia szerint Héraklész és Akhillész is egy kentaur tanította meg az íjászat nemes mesterségére. Pélion hegyén élt Kheirón kentaur (Thesszália keleti részén). Kheirón kentaur volt a lovaglás tudományának nagymestere, és a tanítványai közé tartoztak az alábbiak: Héraklész, Kasztór és Polüdeukész, Jászón és Athamasz is. (2) A filhellén műveltség és az kép jelenik meg, évezredek átívelő görög értéktár jegyében indokolt arra utalnom, hogy a Magyar Tudós Társaság megteremtésének előképe Platón akadémiaja volt, ami az Athén közelében lévő „*Akadémosz hérosz*” ligetben működött. Fontos erre azon okból is utalnom, mivel Platón maga is megemlékezett a szkíták íjásztudományáról. Az ókori görög akadémiai gondolkodás történelmi világa kapcsán Orosz Lajos ezt írta: „*Az Akadémia Platón korában kőfallal körülvett kert volt, amelyet Akadémosz hérosznak szenteltek. Athéntől északnyugatra, a Képhisszosz folyó mellett terült el. Itt tanítottak Platón és tanítványai, akiket akadémikusoknak neveztek. Volt itt egy tanítás céljára szolgáló épület is.*” (3)

Egyetemes jelentőséggel bír lovasíjász nemzetlétünk őstörténeti értéktára, hiszen egyedülálló az az életmódbéli minőség, hogy őseink lóháton, lovasíjász hadművészeti értéktárral léptettek át a történelem küszöbén immár 3 évezreddel ezelőtt! Ezt a lovasíjász ősiséget illették a görögök a szkíta szóval! Rendkívüli jelentőséggel bír ez a filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatok műveltségi világában, mely látásmód a Hunyadiak XV. századi keresztény reneszánsz világában éppen úgy jelen volt, mint a XIX. század magyar akadémikusai körében.

E görög műveltségi tár igazi jelentőségét az adja, hogy a tizenegy évszázadot átölelő ókori görög emlékezés 58 görög tudósa műveltségi teljesítménye révén valójában arra a IV. századra látunk rá, amikor a hunok jelenléte a Kárpát-medencében igen erőteljesen állandósul.

III. Magyar történeti értéktárunk Konstantinápoly IV-XV. századi görög forrásainak tükrében

A IV. század Nagy Konstantin császár és pannóniai lovaskatonája, Szent Márton kora; a 325-ben Nikeában megtartott I. egyetemes zsinat és a 330-ban a görög műveltség birodalmi központját is jelentő Konstantinápoly főváros megalapításának korszaka is egyben. Nagy Konsztantinosz római császár alapította meg Konstantinápoly városát 330-ban: a gyakorlatban Konsztantinoupolis, azaz a „*Konsztantinosz városa*” név terjedt el. A konstantinápolyi uralkodókat az „*Imperator Graecorum*” (a görögök császára) címen nevezték meg; területét pedig „*Imperium Graecorum*” (a görögök birodalma), „*Graecia*” (Görögország), „*Terra Graecorum*” (a görögök földje) és az „*Imperium Constantinopolitanus*” („*Konstantinápolyi birodalom*”) névvel illették. A birodalom hivatalos neve egészen 1453-ig Baszileia, azaz a Rómaiak Birodalma, a köznyelvben pedig „*Rhómania*” volt, melynek jelentése: „*Rómaiország*”. Rhómania görög lakói „*romanosz*” névvel illették önnön, a római jog alapján megfogalmazott világukat: ez a csodálatos középkori római (romanosz/román) stílus az, ami jól tetten érhető a Szépművészeti Múzeumunk ékességét jelentő „*Román Csarnok*” nevében és kivételes szépségű terében, ahol a díszes falfestményeken azon magyar hőseink láthatóak, akik pontosan tudták e középkori görög világ egyetemes művelődéstörténeti értékét. Konstantinápoly hivatalos neve 1453-ig „*Nea Rómé*”, azaz „*Új Róma*” volt. A birodalom lakói saját meghatározásuk szerint „*Rómaiói*”, azaz „*rómaiak*” voltak. Egyetemes emlékezetműveltségi alapvetés, hogy Konstantinápoly IV-XV. századi görög forrásai a magyar őstörténet számos adatát megőrizték. Télfi János a következőket rögzítette: „*Fölösleges volna a scythákra vonatkozó görög források nagy jelentőségét mutogatni, melyek nemzetünk őstörténetére fényt árasztanak. Mivel azonban, fájdalom! édes hazánkban kevesen értik a görög forrásokat, hasznos szolgálatot teszek talán ezen források fordításának közlése által*”.⁽¹⁾ A Konstantinápoly főváros által irányított középkori görög állam évezredek átívelő műveltségi világa jegyében fontos a következő adalék is! Orosz Lajos ezt írta: „*Sztobaiosz görög író az i. sz. V. században. Antológiájában kb. 500 író és költő műveiből közöl idézeteket. Műve azért becses számunkra, mert sok olyan írótól tartalmaz töredékeket, akiknek művei egyébként teljesen elvesztek*.”⁽²⁾ Ezen görög emlékezetműveltségi tudásátadás évezredek átívelő volta a legfontosabb alapvetés a magyar őstörténet kutatási tárgykörei terén! „*Az írók; kiknek*

tanúskodásait közlöm, időrendben következnek egymás után Heziodtól kezdve, a byzantini korig. (3) Télfy János 1863-ban tett megállapításai óta eltelt másfél évszázadnál is hosszabb idő azt eredményezte, hogy XXI. századi „édes hazánkban még jóval kevesebben értik a görög forrásokat”. Jómagam sem tudok görögül, ezért különösen nagy tisztelet és megbecsülés él bennem azon régi nagy filhellén magyar tudósaink, akadémikusaink iránt, valamint az általuk képviselt görög műveltségi világkép iránt, hiszen e tudásminőség révén fogalmazták meg tudományos műveiket a görög források által igazolt szkíta-hun-magyar azonosság jegyében. Megítélésem szerint a XXI. század elejére „már egyáltalán nem fölösleges”; sőt, nagyon is indokolt a „szkítákra vonatkozó” és ekként „nemzetünk őstörténetére fényt árasztó” ókori „görög források nagy jelentőségét” az emlékezetműveltségi összefüggések tükrében ismét közkinccsé tenni. Különösen fontos ez a célkitűzés az évezredekén átívelő görög műveltség által a Hunyadiak koráig folyamatosan igazolt szkíta-hun-magyar azonosság jegyében. E tárgykörben leginkább azt lényeges felemlíteni, hogy az ókori görög tudósok Télfy János által közzétett emlékezetműveltsége elevenen élt tovább a 330-ban megalapított Konstantinápoly által irányított középkori görög császárságban 1453-ig, azaz újabb 11 évszázadon át. A szkíta-hun-magyar azonosság 22 évezred hatalmas görög tudománytárháza által igazolt volt a legmagasabb nemzetközi, diplomáciai és műveltségi szinteken az 1453-ig fennálló görög császárság koráig. E tárgykör kapcsán azt fontos látni, hogy a Télfy János által 1863-ban hivatkozott 58 ókori görög tudós után (a IV-XV. század között) még legalább 60 kiemelkedő jelentőségű görög tudós írt a szkíta-hun-magyar azonosság alapvetése jegyében. Egyetemes jelentőségű művelődéstörténeti értékkel bír nemzetünk számára, hogy még görög eposz is született a XV. század közepén a magyar vitézségről: a középkori görög állam császári udvarában tevékenykedő görög családból származó Paraszpondülosz Zotikosz 465 soros görög eposzban dicsőítette az életszentséget felmutató magyar csatatéri hős Hunyadi János keresztény hadvezéri minőségét! Leginkább arra fontos utalni, hogy az ókori görög világ szkíta vonatkozású forrásai újabbakkal bővülnek a IV-XV. század görög krónikáiró tudósai révén! E görög emlékezetműveltségi tudományos forrásvilág a XXI. században is igazolja szkíta-hun-magyar azonosság egyetemes történelmi értékét! A IV-V. századi Konstantinápoly görög világából számos történelmi emlék maradt fenn szkíta-hun őseinkről! Legkiemelkedőbb magyar bizantinológusunk, Moravcsik Gyula ezt rögzítette: Kr. után „395 táján Tomi városa és az ú. n. Scythia Minor egyházainak élén egy bizonyos Theotimos állt”: a Duna-vidéki hunok körében tisztelték. (4) Szent Theotimosz író, püspök, aki a

szkíta Tomi egyházmegyében, közel a Fekete-tengerhez a hunok között térített (392-403-ig; vagy 407-ig). Szent Theotimosz a „*szkíták földjén volt püspök az Alsó-Duna és a Fekete-tenger között*”: a „*Dunán át hazánk területén is járt a hunok közt hirdetni az evangéliumot*”, és a „*hunok igen tisztelték*”. (5) E görög miszió jelentősége tekintetében fontos az eredményekre is hivatkoznom! Szent Jeromos (kb. 348-420) írt arról, hogy a hunok zsoltárokat énekelnek. (6) A görögökkel való folyamatos kapcsolatok okán fontos rögzíteni, hogy köreikben a hunokról közismert volt a származási helyük is: az „*első lakhelyük Scythiában volt a Maeotis mellett, második Moesiában, Thráciában és Dáciában vagyis az Al-Duna vidékén, harmadik ismét Scythiában a Fekete-tenger fölött*” volt. (7) E tárgykörben indokolt a Duna-deltától délre lévő Kis-Szkítia („*Scythia Minor*”), valamint az Al-Dunától a Kaukázusig tartó Nagy-Szkítia („*Scythia Maior*”) keresztény egyháztartományi jelentőségére is utalni! Szkíta szent volt Ioannész Kasszianosz, azaz Cassianus Szent János, aki Kis-Szkítiából származott. Kasszianosz 18 éves kora körül, Kr. után 378 után tömegesen települtek be a Kárpát-medencébe a hunok: e körben fontos, hogy már a IV. században jelen volt a kereszténység a hunok között! Kasszianosz Betlehem monostorában élt pár éven át, majd pedig Egyiptomba zárandokolt a sivatagi atyákhoz; és összegyűjtötte a keresztény egyházatyák iratait is. A szkíta Kasszianosz volt a marseille-i Szent Viktor apátság megalapítója. Kasszianosz ókeresztény íróként is jelentős lett: „*A keleti szerzetesek szabályai*” („*De Institutis coenobiorum*”) címet viselő műve maradandó értéket képviselt minden későbbi szerzetesrend számára. A szkíta Kasszianosz a keleti remeteéletmód értékeit hirdette Remete Szent Pál tisztelete jegyében. Ez éledt újjá a magyar pálos rend XIII. századi megalapítása révén. „*Theotokosz*” (Istenszüdő): Jézus édesanyja, Mária ebbéli megnevezése mellett foglalt állást a korszak vallási vitáiban Ioannész Kasszianosz (360 körül – 435). 431-ben Ephezoszban a zsinat rögzítette a „*Theotokosz*” fogalmát. A hun korszak virágzó birodalmi létét indokolt látni IV-V. századi Kárpát-medencében és térségében: megítélésem szerint e körben a Duna és a Fekete-tenger partvidékének szerepét külön is indokolt hangsúlyozni, mely egyszerre jelentett határvonalat, érintkezési pontokat, és műveltségi kapcsolatrendszert! A XX. század legjelentősebb magyar bizantinológusa, Moravcsik Gyula a következőket rögzítette az egyik művében: „*Ruas hun király halála 433-ban következett be Konstantinápoly közelében*”: utódai, Attila és Buda megkötötték a görögökkel a margoszi békét. Attila egyszer „*követet küldött Konstantinápolyba, ahol Theodosziosz császár feleséget ígért neki*”. (8) A magyar krónikahagyomány szerint a Szkítiában lakó hunok vezérei közé tartozott az Érd-nemzetségből

való Bendegúz, akinek a fia, Attila a hunok királya lett: a Képes Krónika szerint Attila király felesége görög császárlány volt. Ezen görög-hun dinasztikus kapcsolat jegyében lényeges a következő, egyetemes jelentőségű egyháztörténeti esemény! „*Trónralépése után Markianosz császár azonnal elhatározta az egyetemes zsinat összehívását ... 1451 októberére*”: a khalkedóni zsinaton elfogadott „*28. kánon kimondta: Konstantinápoly az Új Róma, a császárváros püspökségét ugyanolyan előjogok illetik meg, mint a régi Rómát*”. (9) Than Mór (1828-1899) festőművész „*Attila lakomája*” (1870) címet viselő alkotása a Magyar Nemzeti Galéria ékessége: e festmény jobb oldalán látható a fehér ruhás Priszkosz rétor, akinek a leírása alapján festette meg a művész a képet. A görög krónikás könyvén egy görög szó áll, melynek jelentése „*Történelem*”. Nemzeti Than-könyv ez a javából! Festőművészünk filhellén műveltségi üzenete egyértelmű: a görög források ismerete igazolja szkíta-hun-magyar azonosságunk valóságát.

A történelmi időrend és a görög-hun összefüggések jegyében érdemes utalnom arra, hogy (a görög feleséggel bíró) Attila hun király 452-ben Itáliába a két központtal létező keresztény egység céljából ment, hogy I. (Nagy Szent) Leó pápa a fenti zsinati döntéseket megerősítse! Ez meg is valósult! I. (Nagy Szent) Leó pápa 453-ban erősítette meg a khalkedóni döntéseket. (10) „*I. Nagy Szent Leó pápa (440-461)*” ábrázolása tekint ránk „*a Szent Baszileiosz-naptárból*”. (11) Egyetemes egyháztörténeti jelentőségű cselekedet volt ez a megerősítés, mely a görög szertartású egyháztörténet meghatározó alapvetése! Ez abból is kitűnik, hogy a fentebb említett ábrázoláson I. Nagy Szent Leó pápa a jobb kezével rámutat a baljában maga előtt tartott okiratra: az évezredekén átívelő műveltségi hatások és a történelmi jelentőségű ábrázolások közötti összefüggések jegyében indokolt utalnom a következő adalékra is! Nyolc évszázaddal később, a XIII. századi „*Szász világkrónika*” is ábrázolja az V. századi Attila hun király és I. Nagy Szent Leó pápa találkozását. (12) A fentebb említett szkíta Kasszianosz Rómában ismerkedett meg azzal a pappal, aki később Nagy Szent Leó pápa néven lett kimagasló egyháztörténelmi személyiség, és aki 452-ben Attila hun nagykirályunkkal személyesen is találkozott. E kép kapcsán azt indokolt kiemelni, hogy ezen találkozáson mindketten a jobb kezüket nyújtják a másik felé: az ábrázolt két személyiségnek az egymás iránti barátságos kézmozdulatait nyitottságról és nagyfokú egyetértésről tanúskodnak. Ezen ábrázolások jegyében az a lényeges, hogy a görög világ számára oly jelentős khalkedóni döntések megerősítése 453-ban meg is valósult! Ezen művelődéstörténeti jelentőségű találkozás ábrázolása XIV. századi Képes Krónikánkban is megtalálható. Világhírűvé tette ezt az

V. századi találkozást a 11 évszázaddal későbbi keresztény reneszánsz idején az itáliai festő, Raffaello 1514-ben készített alkotása a Vatikánban, ami közismert festmény a XXI. századi műveltségi térben is. Ez utóbbi, az évezredekén átívelő szkíta birodalmi államlétre utaló alapvetések jegyében fontos arra is utalni, hogy ezen magyar akadémiai jelképünkön ábrázolt aranypajzs szélén szintén látható a hun Attila királyunk és Nagy Szent Leó pápa találkozása.

IV. A Magyar Tudományos Akadémia Hungaria nőalakja és a nemzeti címerrel ékesített aranypajzsának egyetemes történelmi jelentősége

A Magyar Tudományos Akadémia Hungaria nőalakja és a nemzeti címerrel ékesített aranypajzsa kapcsán indokolt hangsúlyozni, hogy ez jelképi értelemben Szkítia aranykorának világára utal, hiszen lovasíjász ősiségünk értéktárának egyetemes történelmi jelentősége van! A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzítette az „*őstörténetünk tabui*” szócikkében: *„A magyar nyelv emlékezete a szkíta múltra utal, arra, hogy a magyar nyelv őse az a szkíta nyelv, amely az állami és a hitélet nyelve (vagy egyik meghatározó nyelve) volt a szkíta birodalomban.”* A „*magyar nyelv ősisége, gazdagsága*” történelmi léptékben arra is utal, hogy *„hosszú ideig lehetett egy nyugalomát biztosítani képes ókori állam (egyik, állami és a hitéletét meghatározó) hivatalos nyelve”*. A Magyar Katolikus Lexikon az „*őstörténetünk tabui*” szócikkében azt is rögzítette, hogy olyan ősi nyelv volt ez *„amely évszázadokon vagy évezredekén át egy birodalom hitvilágának és állami életének a meghatározó nyelve volt”*. E körben, és a fentebb már hivatkozott, az évezredekén átívelő szkíta birodalmi államlétre utaló alapvetések jegyében fontos arra is utalni, hogy ezt a történelmi valóságot a görög műveltségi kör szintén évezredekén átívelő emlékezetműveltségi értéktára immár 2800 éve folyamatosan és igen magas szinten igazolja! A fenti adalékok jegyében indokolt hangsúlyoznom, hogy a szkíta-görög műveltségi kapcsolatok évezredekén átívelő jelentőséggel bírnak magyar nemzetünk őstörténete tárgykörében!

A régi „*görög, bizánci történeti műveken alapult*” a magyar krónikahagyomány „*szkíta*” megnevezése. (1) Attila királyunk keresztény hun udvarának görög adalékai jegyében fontos a következő megállapítás is! Pribitek László római katolikus pap ezt rögzítette 1973-ban közzétett doktori disszertációjában: *„Attila első minisztere, Oneszigiusz görög származású és görög szertartású*

volt. *De rajta kívül az uralkodónak legbizalmasabb emberei, tisztviselői szinte kivétel nélkül keresztények voltak.*” (2) Érdemes arra is utalni a fenti történelmi emlékek összefüggései okán, hogy Attila király halála a korabeli görög világban is meghatározó történést jelentett: a XIV. századi Képes Krónikánk rögzítette azt a hagyományt, hogy a Konstantinápolyban tartózkodó Markianosz császár álmában eltörve látta Attila íját, mely számára azt jelentette, hogy a hun király halála bekövetkezett.

Az évszázadokon át ható műveltségi áthagyományozódások értékvilága jegyében fontos megemlíteni, hogy a fentebb már többször említett, Kis-Szkitia született szkíta Ioannész Kasszianosz (360 körül – 435) keresztény értéktára rendkívül nagy hatással volt Kassziodoroszra, aki Kalabriában született, és 540-ig Ravennában igen jelentős tevékenységet fejtett ki. Kasszianosz hatása révén Kassziodorosz is a keleti remeteélet mintaképét vallotta. E tárgykörben fontos utalnom arra is, hogy az V. században Priszkosz rétor által megírt hun történeti adalékokat Kassziodorosz 525 körül jegyezte le. Minden, a szkíta-hun világra vonatkozó későbbi európai forrás e két történelmi személyiség által rögzítetteken alapult, de mindkettőjük eredeti írása elveszett. Priszkosz rétor hunokról írott művének Kassziodorosz által való lejegyzése azonban nem csupán történeti okokból fontos, hanem azért, mert Kassziodorosz és a szkíta Dionyszosz Exiguusz (kb. 470–545) barátságban álltak egymással. Megítélésem szerint Priszkosz rétor hunokról írott műve nyilvánvalóan Dionyszosz Exiguusz szkíta világában közismert lehetett, és vélhetően az ő közvetítésével került a görög Priszkosz írása Kassziodorosz kezéhez. Az ókeresztény író Kassziodorosz az *„Institutiones”* című művében méltatta Dionyszosz Exiguuszt.

E korszak szkíta-hun összefüggései körében érdemes arra is utalnom, hogy a XIV. századi Képes Krónika szerint Attila királynak és görög feleségének fia, Csaba királyfi a (hun uralkodó halálát követően kirobbanó) hun testvérháború után először görög nagyatyja országában élt 15 ezer hívével 13 éven át; majd pedig innen ment hun népével Szkítiába a nagyapjához, Bendegúzhoz. Csaba királyfi és utódai és Szkitia kapcsán a Kaukázusban lévő Hunország történelmi jelentőségű keresztény világa a leglényegesebb, hiszen itt köztudottan onogur püspökség létezett a VI. században! Fontos arra is utalni, hogy ekkor már évszázadokon átívelő hun kereszténység létezett. 418-ban Orosziosz ezt írta: *„Kelet és Nyugat templomai hunokkal telnek meg”* és *„a hunok Jézus-hitűek”*. (3)

Fontos adalék, hogy Székely Sándor ezt rögzítette 1839-ben Kolozsvárott

megjelentetett könyvében: a „*hun fejedelmek néha meg is jelentek Konstantinápolyban, a görög császári fényes lakban*”, és „*nem csak megismerték a katolikus vallást hanem azt bé is vették*”. (4) A „*Fekete-tenger partjára*” vonatkozó adatok közül fontos, hogy itt „*a nép a 4-6. században megkeresztelkedett*”. (5) **Megítélésem szerint ezen megkeresztelkedett hun népesség Csaba királyfi népe volt! E keresztény hun népesség a Fekete-tenger térségében állandó és folyamatos kölcsönhatásban állt a Kelet-Római Birodalommal, azaz a Görög Császársággal.** Megítélésem szerint a görögök „*tauroscytha*” szóval a nagyállattartó pásztoréletmódot folytató lovasíjász népet, magyar őseinket illették. A Pondsos vidékén élő szkítákat a görögök szintén tauroszkítáknak nevezték: ezzel függhet össze, hogy a Krím-félszigetnél található a Tauros- hegység. A Krím-félszigetnél lévő „*Boszporosz*” kapcsán fontos rögzíteni, hogy ez magyarul „*Ökörgázló*” jelentéssel bír: a fenti adatok, és annak okán a „*tauros*” jelentése „*bika*”, az a következtetés vonható le, hogy valójában egy lovasíjászműveltségű és nagyállattartó pásztoréletmódot folytató nép élt itt. A Krím félsziget térségében található a magyar őstörténetből jól ismert Maeotisz. A boszporosz görög szó, jelentése ökörgázló: az ókori görögök a Kercsi-szorost is így hívták. A szkíta állatkereskedelem történelmi jelentőséggel bír: jó példa erre a tauroszkíta szó is!

Zolnay László szerint a XII. századi szóként ismert „*taurust csakis az igavonóvá szelídített őstulokra érthetjük*”. (6) Megítélésem szerint a Hunor és Magor testvérpár történetével egyező módon kezdődő valóságból indul ki, majd Attila király hun birodalmán át vezet Csaba királyfi hun népének (görög földre menekülésük, és ott 15 évig való tartózkodásuk után) a Fekete-tenger északi térségében való megtelepedéséig. Ez természetesen összefügg a Kaukázusban lévő VI. századi Hunország létével.

A hunok kapcsán fontos rögzíteni, hogy az „*első lakhelyük Scythiában volt a Maeotis mellett, második Moesiában, Thrákiában és Dákiában vagyis az Al-Duna vidékén, harmadik ismét Scythiában a Fekete-tenger fölött*” volt. (7) A görög krónikákban Dákiának is nevezik „*a Magyarországhoz tartozó Vlachiát*”; és a „*vlachokat nomád skytháknak mondják*”. (8)

Megítélésem szerint a Havasalföldön (Oungrovlachia/Magyarpásztorföld) már évszázadok óta meghatározó katonai erőt jelentő, nagy szabadságban élő lovasíjász és görög szertartású magyar pásztortársadalom képét indokolt meglátnunk, amikor a görög krónikák a „*vlachokat nomád skytháknak mondják*”. Itt érdemes utalnom arra, hogy a „*ius valachicum*” magyar jogrendben betöltött szerepére; és arra, hogy a „*vlach*” Buth-i Vajk fia volt

Hunyadi János, akinek a fia, Mátyás király volt a „szkíta Mars” a XV. századi keresztény reneszánsz európai tudósvilágában. E szkíta-vlach fogalmi kör jegyében indokolt ismét utalnom a görög retorika, és különösen a „*priszkoszretorika*” magyar őstörténeti jelentőségére. Különleges jelentősége van a fenti megállapításoknak a XIV-XV. századi magyar-görög műveltségi kapcsolatok összefüggéseinek felismerése és értelmezése terén! Hunyadi János édesapja a havasalföldi székely Örlóc-nem Bod/Both/Buth-ágából származó Buth-i Vajk volt. A „*Buthi Valachi filius*” azt jelenti, hogy édesapja, a „*vlach*” Buth-i Vajk magyarsága a görög műveltségi szókincs, fogalmi világa jegyében értelmezendő. A görög vlachosz szó pásztort jelent. E görög szóból ered a csak a magyar jogrendben létező „*ius valachicum*”, azaz a pásztorjog, és az ebbéli életmódot kifejező oláh szó is. A XIV. századi Havasalföld görög neve Oungrovlachia, ami magyarul Magyarpásztorföld jelentéssel bír: ez volt a Kárpátokon túli magyar lovasíjász nemzetségek nagy szabadságban élő nagyállattartó pásztorvilága, melynek legszervezettebb határvédelmi katonai erejét a havasalföldi Székely megye biztosította. A XIV. századi Havasalföld (Argyas) magyar alapítású püspöksége szintén alapvetést jelent a magyar Hunyadi-ősök székely eredete terén. Erdély és Magyarpásztorföld (Oungrovlachia/Havasalföld) történelmi összefüggéseinek jegyében fontos, hogy ez utóbbi térség azonos a Konstantinápoly irányában zajló nagyállatkereskedelmünket kifejező, a „*rómaiak legelője*” („*pascua Romanorum*”) és a „*rómaiak pásztorai*” („*pastores Romanorum*”) fogalmakkal megjelölt középkori magyar gyepűvidékkel. A latin „*romanos*” és a görög „*romios*” fogalmak a Hunyadiak koráig „*római*” értelmük okán valójában görögöt jelentenek: e szóhasználat szerepel a hivatkozott görög eposzban is. Ez utóbbi görög vonatkozásokra már csak azért is fontos felhívni a figyelmet, mert Rákóczi idején, a XVII-XVIII. századi fanarióta görög Kantakouzénosz-család korából való térképen ábrázolták a fentebb hivatkozott „*Kis-Székelyföld*” területét! E tárgykörben Mátyás király nagyapja, Buth-i Vajk neve okán a család magyar eredetére vonatkozó összegzésként fontos rögzítenem a következőket. Megítélésem szerint a magyar Hunyadi-család XIV. századi székely ősei a Kárpátokon túli magyar pásztorvidékek egyik kimagaslóan fontos területén, jelesül Havasalföldnek „*Kis-Székelyföld*” nevet viselő térségében a határvédelmet ellátó és ekként nagy szabadságban élő magyar lovasíjász pásztortársadalomba tartozó székely Örlóc-nem Bod /Both/ Buth-ágából származtak, méghozzá ezen ág katonai vezetői voltak a magyar gyepűvidék eme részén. Ugyanis a szkíta szó íjfeszítő jelentéssel bír már évezredek óta a görög műveltségi körben! A szkíta-hun-magyar azonosságot

igazoló görög források jelentősége terén érdemes az összefüggések tükrében gondolkodni. Jó példa erre Bíborbanszületett Konstantin (Konsztantinosz Porphürognénosz; 913-959) görög császárnak a fia számára írott, „*De adminisrtrando imperio*” címet viselő, 950 körül írt görög nyelvű műve, ahol több helyen említi a magyarokat. E művében szerepelnek magyar nevek, törzsnevek, földrajzi nevek: bizonyára a Konstantinápolyban megfordult magyar követektől származnak ezek az adatok. Apáczai Csere János alábbi megállapítására is érdemes felhívni a figyelmet! „*Csak Platón követői, vagyis az akadémikusok, akikben a bölcsesség és szilárd erkölcs is megvolt ehhez, karolták fel mindig nagy számban a keresztény vallást, védelmezték azt mindenféle ellenséggel szemben. Ilyen volt többek között Alexandriai Kelemen, Iustinus, Irenaeus, Origenész és sok más, az újtestamentum hatása alatt álló görög filozófus, világiak is, egyháziak is, akik Görögországban nagy számban működtek mindaddig, míg e birodalom fénye hanyatlani nem kezdett, és a törökök szörnyű dúlásai a tanszékeket mindenütt felforgatták, a mit sem vétő könyvtárakat pedig borzalmas tűzvész martalékvá tették.*” (9) A középkori magyar-görög kapcsolatok szakértői körében ismertek azon lényeges történelmi emlékek, melyek mentén a dinasztikus és a műveltségi adalékok sok esetben igen fontossá válnak. E tárgykör kapcsán most azon XIII. századi magyar történelmi örökségünkre hivatkozom, melyek a legmagasabb szintű diplomáciai és krónikaírói köröket érintik, és amelyek aztán éppen a dinasztikus elemeik okán igen lényegesek lesznek majd a keresztény reneszánsz XIV-XV. századi nemzetközi szintű uniós törekvései terén is.

IV. Béla és Laszkarisz Mária korának görögpolitikája kiemelkedő fontosságú a korabeli európai nagypolitika szemszögéből is. A XIII. század közepétől ugyanis a törökök által „*szorongatott Bizánc várt támogatást a Magyar Királyságtól*”. (10) A fentebb már hivatkoztam, a tatárjárás után újrászervezett haderő erejét mutatja, hogy még 2 évtized sem telt el, és a magyar katonai támogatás meg is valósult a görögök oldalán! „*1259-ben és 1261-ben a nikaiai császárt magyar csapatok is támogatták a latinok elleni harcaiban*”. (11) Az 1259. évi pelagoniai győztes in 1261. 1261-ben VIII. (Palaiologosz) Mikhaél visszafoglalta Konstantinápolyt is. Ez azt jelenti a tágabb összefüggések jegyében, hogy az egyesített görög-magyar sereg által megvívott 1259. évi pelagónia győztes csata eredménye lett, hogy 1261-ben ismét létrejött a birodalmi létet képviselő Görög Császárság, mely 1453-ig volt képes megszervezni a görög államrendszert! De itt indokolt a magyar-görög dinasztikus kapcsolatok kiemelkedő voltára is utalnom! IV. Béla és Laszkarisz Mária unokája, Anna magyar hercegnő 1272-ben lett Andronikosz Palaiologosz görög trónörökös felesége. Gyermekeiktől,

„Mikhaéltól származtak a későbbi Palaiologosz-császárok”. (12) A görög rétor, Manuel Holobolosz így írt e görög császárnévá lett magyar királylányról, Annáról: „hajnalként feljövő mennyasszony”, aki maga volt a „csillogás, a fény ragyogása, a szépség bája”. II. Andronikosz Palaiologosz és Anna magyar királylány esküvőjére a konstantinápolyi Hagia Szófiában került sor. (13) Indokolt utalnom arra is, hogy Georgiosz Pachymeresz görög történétíró a krónikájában rögzítette azt a diplomáciai eseményt, amikor VIII. Mikhael Palaiologosz követeket küldött V. István magyar királyhoz. III. Michael Palaiologosz görög császár „1271/72-ben VIII. Michael Germanos patriarchát és Laskaris megas duxot követként küldte V. István magyar király udvarába, hogy feleségül kérje fia, Andronikos számára a magyar király leányát, Annát”. „A házasság létre is jött 1272-ben. Ugyanakkor atyja uralkodótársává koronáztatta Andronikost, aki később 1282-ben VIII. Michael halála után Bizánc uralkodója lett.” (14) A fenti adalékok okán igen fontos történelmi emlék a középkori magyar-görög kapcsolatok terén, hogy V. István király és Kun Erzsébet leánya, Anna magyar hercegnő 1272-ben a görög trónörökös felesége lett. (15) Az „Euphrosyne élete” címet viselő krónika szerzője a XIV. századi Nikephorosz Kallisztosz Xanthopoulosz ezt rögzítette: „Anna császárné, aki közvetlenül a paionok közül származott, távolabbi ősei révén azonban római, sőt császári vérből vezethette le származása fonalát”. (16) Moravcsik Gyula ezt rögzítette: „A magyar királyok családfájának a Julius Caesarokig való visszavitele rhetorikai közhely volt.” (17) Megítélésem szerint e „római, sőt császári vérből” való görög krónikási származtatás azon alapul, hogy Anna magyar királylány, görög császárné dédapja a nikeai görög császár Theodorosz Laszkarisz volt. Ezen konstantinápolyi görög templom azért is fontos helyszín, mert itt található egy másik Árpád-házi királylány, Piroska (Szent Irén) XII. századi mozaikábrázolása. Megítélésem szerint indokolt lenne olyan egyháztörténeti kutatásokat folytatni a görög állami és egyházi levéltárakban, melyek a pelagoniai exarchátus középkori történetének összegzése során a korabeli magyar-görög kapcsolatrendszer is figyelembe vennék! A fenti adalékok jegyében indokolt hangsúlyoznom, hogy e görög műveltségi kapcsolatok évezredek átívelő jelentősége valójában a Hunyadiak koráig meghatározó erővel voltak jelen Magyarországon! Középkori magyar krónikáink tudós egyházi személyiségei mind ezen műveltségi értékvilágot testesítették meg! A fenti adalékok jegyében fontos utalnom a Mátyás király által megteremtett Corvina-könyvtár egyetemes művelődéstörténeti jelentőségére! 1525-ben még Budán a Corvinák között az alábbi görög szerzők művei is megtalálhatóak voltak: Kyroszi Theodorétosz, Aranyszájú Szent János,

Alexandriai Szent Athanáz, Alexandriai Kirillosz, Nazianzi Szent Gergely, Nagy Szent Vazul, Nüsszai Szent Gergely, Theophanész és Dorotheosz; valamint Moszkhopoulosz Hésziodosz, Alexandriai Héron és Diodrosz Szikeliótész is. (18) A XV. század közepéig Európa legkiemelkedőbb műveltségi központja Konstantinápoly volt, ahol 330-tól 1453-ig olyan görög tudósvilág létezett, melynek legfelsőbb, a görög császári udvarban élő rétege évszázadokon át közvetlen és személyes műveltségi kapcsolatai voltak Szent István országának állami és egyházi világával.

E közvetlen és személyes műveltségi kapcsolatok legfontosabb évszázada a XV. századi keresztény reneszánsz világában érhető tetten, melynek legkiemelkedőbb eredményei Mátyás király korában a filhellén, platonista magyar tudós főpapjaink és a kor itáliai görög tudósköreinek nemzetközi diplomáciai és műveltségi együttműködésében igazolódnak leginkább. Ezen ősi görög kapcsolatrendszer tudástárának jelentőségét indokolt meglátnunk a Corvinák egyetemes értéktárát felmutató létrehozatalában. Mátyás király könyvtára a hungarológia és a bizantinológia emlékeztetműveltségi összefüggéseinek az egyetemes értéktárát mutatta föl: ezt képviselték tudósaink egészen a XIX. századig.

Hunyadi Mátyás király könyvtárának görög részei jegyében különösen indokolt azon évszázadok görög műveltségi örökségét áttekinteni, melyek a magyarság Kárpát-medencei államalapítása korától kezdve a XV. századig meghatározó értéket jelentenek egész Európa műveltségi világa korában! E körben különösen indokolt azokra a görögökre utalni, akik a középkori krónikájukban írtak a magyarokról.

V. A „szkíta Mars”: Mátyás király görög kapcsolatrendszerének egyetemes művelődéstörténeti jelentősége!

Mátyás király uralkodói minősége egyetemes értéket jelent napjainkban is: igazságot és erkölcsöt felmutató emberi és államférfiúi magatartása révén a magyar népmesék, mondák, regék szakrális hőse lett. A művelt világ nagyszerű képviselői is immár 6 évszázada csodálattal adóznak Mátyás király könyvtára és különleges kódexörökséget jelentő műveltségi látásmódja iránt. Hunyadi Mátyás királyi udvarának könyvtára 2005-ben felkerült az UNESCO „Világemlékezet” listájára, mely az emberiség közös szellemi örökségét hivatott

rögzíteni: a ma ismeretes kb. 650 „Corvina” egyharmada görög szerzőktől származik. *„Mátyás király könyvtára nem egyszerű kultúrtörténeti tény, hanem szervesen belekapcsolódik a nagy uralkodó politikájába. Ennek a könyvtárnak alapításával Mátyás király elérte azt, hogy abban a korban, amelyben a reneszánsz gyökerezett, Olaszország mellett Magyarország is vezető és irányító szerepet kapott a világkultúra fejlesztésében.”* (1) Itt fontos utalnom arra is, hogy a XV. századi magyar és görög műveltségi kapcsolatok sok érdekességet mutatnak az európai reneszánsz létrehozatalában. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Széptudományi ülésén 1867. február 11-én hangzott el, hogy Konstantinápoly 1453-as elfoglalása után néhány görög menekült férfiú az Itáliába vitt görög kéziratok révén új szellemi világot teremtett: ez jelentette a reneszánsz hajnalát Nyugat-Európában. E körben fontos rögzítenem, hogy hiányzik az az általános látásmód, ami a X-XV. századi nagyhatalmát jelentő Magyar Királyság és a korabeli (1453-as végzetekor már 11 évszázados múltat maga mögött tudó) Kelet-Római Birodalom, másként Bizánc, valójában az igazi nevén a 330-tól 1453-ig a görög Konstantinápoly főváros által irányított Római Birodalom sokrétű, diplomáciai, világi, egyházi, dinasztikus, kereskedelmi és műveltségi kapcsolatrendszerét a tágabb összefüggéseivel, leginkább a keresztény egységtörekvésekkel együtt vizsgálná. Ez az örökség őrződött meg a XV. századi Európa legkiemelkedőbb és legműveltebb reneszánsz uralkodója, Mátyás király magyar udvarában! Az évezredek átívelő művelődéstörténeti kapcsolatrendszer jegyében utalok az alábbi, az egyetemes európai történelmet is meghatározó események jelentőségére. A 330-ban új fővárosként megalapított Konstantinápoly központú Római Birodalom 1453-ig állt fenn: az ősi műveltséget fenntartó görög császárság területein sosem létezett „sötét középkor”. A görög műveltség talaján szerveződött meg ez a birodalom, melynek megalapításkori legfőbb alapját az ókori görög gyökerek, a római birodalmi öntudat és a 3 évszázados keresztény értékvilág világképi egységteremtő ereje képezte. A görög műveltség évezredek át folyamatos és állandó szellemi megtermékenyítést jelentett Nyugat-Európa műveltsége számára. Jó példa erre a magyar világgal is kapcsolatban álló Manuel Khrysolorasz (1355-1415), aki konstantinápolyi görög tudósként több itáliai tanítvány mestere volt: 1394-ben (IX. Bonifác pápasága idején) Itáliába költözött, ahol elindítója lett a görög műveltség elterjesztésének. A görög „Chrysoloras Emanuel 1397-ben Florenzben görög iskolát alapított, ami kezdetét jelenti a renaissance tudományos művelésének”. (2) A korabeli latin és a görög szertartású világ uralkodói kapcsolatrendszerében a törökellenes szövetség megteremtése volt a legfőbb cél!

Az egyházi uniós törekvések kapcsán 1413-ból egy adalék ehhez „*Augusztus 25. Firenze. XXIII. János pápa két bíborost és Chrysolor Mánuel konstantinápolyi lovagot felhatalmazza, hogy az egyetemes zsinat helyét és idejét Zsigmonddal együtt megállapítsák*”. (3) „*Corvin Mátyás magyar király*” könyvtára kapcsán ki kell emelni ennek „*görög kéziratgyűjteményét*”. (4) Ez a korabeli magyar-görög személyes kapcsolatrendszer sokrétű voltára vezethető vissza: ezt az alábbi adalékok is igazolják! Khrüszolorasz tanítványaként tanult Konstantinápolyban Guarino Veronese (1374-1460), a XV. századi itáliai humanizmus nagy alakja: ő volt az elsők egyike, aki a feledés sötét (nyugat-európai) középkori évszázadai után megteremtette a görög nyelv, filozófia, irodalom és tudomány ismeretét Itáliában, és ezáltal egész Európában. A ferrarai iskola vezetője lett, ahol tanítványa volt Janus Pannonius is, akit baráti szálak fűztek két ciprusi göröghöz, Lodovico és Filippo Podocatarohoz. Ezen személyes tudóskapcsolatok művelődéstörténeti jelentősége okán leginkább Vitéz János görög körének jelentőségére indokolt utalnom. Konstantinápoly eleste után két évvel, 1455-ben Vitéz János a kor nagy feladatáról, a törökök elleni európai összefogás szükségességéről akként fogalmazta meg egy szónoki beszédében „*Magyarország üzenetét*”, azaz katonai támogatást, együttműködést jelentő kérését a nyugati világ felé, hogy (Konstantinápoly 1453. évi eleste után 2 évvel Magyarország még) „*nem osztozik ugyan még Görögország sorsában, de osztozik gondjaiban*”. E beszédében Vitéz János „*a görögök szenvedéseinek*” bemutatásával kívánta a közös európai fellépést elérni, mert a törökök elleni „*harc ezért szent*”. (5) Megítélésem szerint ez az „*osztozik gondjaiban*” magyar humanista gondolat a középkori magyar-görög kapcsolatrendszerből fakadt. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy Vitéz János jelentősége a korabeli magyar-görög személyes kapcsolatokban is tetten érhető! Vitéz János többször vendégül látta a ciprusi görög Podocataro Filippo humanistát Váradon, Szent László király városában. (6) Vitéz János pártfogoltjaként tanult Ferrarában Kosztolányi György (alias Georgius Polycarpus; ?-1489., Róma), aki később Mátyás király diplomatájaként tevékenykedett. Kosztolányi György elvette Georgiosz Trapezuntiosz (1396-1486) görög humanista görög tudós leányát. (7) Georgiosz Trapezuntiosz (1395-1484) krétai származású görög humanista, arisztotelianus filozófus köréhez tartozott Osztfi Miklós esztergomi kanonok. (8) Vitéz Jánossal kapcsolatban állt az itáliai göröggé lett konstantinápolyi Ioannész Argüropülosz (1410-87): tervbe volt véve e görög tudós Magyarországra való meghívása 1471-ben. A konstantinápolyi Ioannész Argüropülosz (1410-87) a firenzei egyetem tanáráként és Arisztotelész fordítójaként lett közismert: e korszak nagy

alakjával, a görög Bésszariónnal kiváló kapcsolatban állt. (9) E körben indokolt utalnom a görög tudósok, Gemisztosz Pléthon (kb. 1356-1450) és Bésszarión (Trapezunt, kb. 1395-1472., Ravenna) kapcsolatrendszerének jelentőségére! Pléthón tanítványaként Misztrában 1447-ben nyelvészetet és filozófiát tanult Nikolaosz/Laonikosz Khalkokondülész (Athén, 1420-as évek-1490) görög történetíró, aki előkelő athéni családból származott: Itáliába kerülve a görög irodalmi tudás terjesztője volt. 1480 táján írta meg az „*Apodeixis historión*” (*Történeti ábrázolás*) címet viselő 10 kötetes történeti munkáját. Gemisztosz Pléthon (kb. 1356-1450) görög szerzetesként élt Misztrában (Spárta fölött): kolostori rendtársai között mintegy „*Platón főpapaként*” fejtett ki komoly filozófiai tevékenységet. Tekintélye volt a császári udvarban és Itáliában is. Tanítványával, Bésszariónnal elkísérték a görög császárt Itáliába a ferrarai-firenzei zsinatra: az volt a cél, hogy nyugati segítség fejében kölcsönös engedményekkel összeforrasszák a századok óta kettészakadt keresztény egyházat. Papíron létrejött 1439-ben Firenzében a zsinatot záró (formális) Unió, de ez nem felelt meg sem a szerzeteseknek, sem a főpapoknak, sem a görög ortodoxiának. Pléthon hazatért kolostorába: 1450-ben halt meg, és hat évvel halála után kardcsapás nélkül bevonult Misztrába a török: tanítványai szétszóródtak: egy részük áthajózott Velence gyarmatszigetére, vagy Krétán, esetleg a velencei görög közösségben folytatták működésüket. A görög tudós, Bésszarión (Trapezunt, kb. 1395-1472., Ravenna) Itáliában maradt a zsinat után: menekült honfitársai sokaságát fogadta be, követőiből alakult ki Közép-Európában a görög katolikus egyház. Bíboros lett, majd pápajelöltnek is emlegették, de ez sajnos nem valósult meg. 1453 után keresztes hadjáratot akart indítani Konstantinápoly visszaszerzésére. Görögül és latinul író teológus, költő, író és műfordító volt. Kéziratgyűjteményével megvetette a velencei Márk-könyvtár alapját. Hunyadi Mátyás király világhírű könyvtára kapcsán fontos a következő, 1936-ban feltett kérdés: „*Mi a Bessarion-Korvina jelentősége?*”, „*Hogy mitől olyan becses ez a Bessarion? Megtudjuk, ha megtudjuk, ki volt az a Bessarion, akinek a nevéből ezt a Korvinát elnevezték. Bessarion a legnagyobb jelentőségű alakja a reneszánsznak. Ő volt az, aki Konstantinápolyból Gemisthos Plethonnal együtt átmentette Olaszországba a görög kéziratokat. Konstantinápoly elestétől és a két görög átköltözésétől számítja a történelem a reneszánsz kezdetét. A humanizmusnak azt a formáját, amelyet mi a reneszánsz humanizmusának ismerünk, ők alakítottak ki, ők hozták olasz földre a görög bölcselőket, akiket addig csak latin átültetésben ismertek. Ők hozták például Platont.*” „*Az ő alapítványa veti meg a világhírű velencei könyvtárnak, a Marciánának alapjait.*

Ez a Bessarion a maga számára íratott és festetett könyveket és egy ilyen könyvét odaajándékozta Mátyásnak. El sem tudjuk képzelni az ajándékozás aktusában rejlő hallatlan tiszteletet és megbecsülést másként, csak ha meggondoljuk, hogy egy-egy ilyen könyv a reneszánsz-gyűjtő szemében a legnagyobb földi értéket jelentette. Olyan volt ez az ajándékozás ténye, mint mikor a kora középkorban a lovag legkedvesebb valamijét, a kardját ajándékozta annak oda, kit különösen megbecsült. Ez a kódex Firenzében készült.” (10) Bésszarión köréhez tartozott Theodorosz Gaza (másként Theodorosz Gazász/Gazész; Thesszaloniki, 1398-1478., Piro, Kalabria) görög humanista, aki (konstantinápolyi tanulmányai után) szintén Itáliába menekült: Ferrarában és Rómában tanított a főiskolán. A görög műveltség itáliai átültetésének egyik legfontosabb személyisége volt: a görög nyelvtanról 1495-ben írott *„Institutiones grammaticae”* (Nyelvi tanítások) címet viselő munkája alapvető jelentőségű. Arisztotelész és más ókori görög szerzők műveit fordította latinra. Munkássága erősen hatott Apáczai Csere Jánosra, aki 1653-ban tette közzé az első magyar nyelvű filozófiai munkát (*„Magyar Encyclopaedia, az az minden igaz és hasznos bölcsességnek szép rendbe foglalása és magyar nyelven világra bocsátása”*). Mátyás király görög és itáliai tudósokat gyűjtött be maga köré. Marsiglio kiváló olasz asztrológus Palaiologosz görög császár udvarában is tevékenykedett, majd Janus Pannonius ajánlására Athénből Budára jött: három évig tartózkodott a Mátyás király udvarában. A fenti rövid összegzés alapján is kiviláglik, hogy görög területekről a XV. századtól egyre nagyobb számban leginkább Itáliába érkező keresztény műveltségű görög tudósok teremtették meg azt az iskolateremtő és tudásalapozó emberi közeget Itáliában, amelyik alapját jelentette az európai reneszánsz eredményeinek létrejöttéhez: ekkor a régi görög kor szelleme is újjáéledt Nyugat-Európa világában. Ez a szellemileg igényes görög értelmiség új szellemi mozgást hozott egyházi és világi értelemben is: a reneszánsz az ő általuk hozott gondolkodás és stílus talaján jött létre. A XV. századi Itáliába áttelepült görögség reneszánszteremtő, csodálatos műveltségközvetítő és műveltségteremtő szellemi teljesítményének hatása napjainkban is élő örökséget képez.

VI. Magyar műveltségi látásmódunk filhellén világa

Magyar műveltségi látásmódunk filhellén világa különleges értékeink közé tartozik, mely Szent István országában mindig is jelen volt a tudósaink körében. „*A bölcsesség tanulásáról*” címet viselő művében Apáczai Csere János ezt rögzítette a rektori tiszte átvételekor a gyulafehérvári kollégiumban 1653 november havában elmondott beszédében: a „*görög nyelv Platóntól kezdve (aki Kr. e. 266 körül virágzott) egészen Kr. után kb. 1400-ig magában foglalja mindazt*” a tudástárat, mely alapján „*manapság a görög nyelv ismerete nélkül senki sem juthat el oda, hogy teljesen megérthessen mindent*”. „*Kételkedik ebben valaki? Mondja meg hát, aki nem tud görögül, mit jelentenek ezek a szavak: grammatika, etimológia, szintaxis; vagy pedig ezek: retorika, tropus, metonímia, metafora, synekdoché, ironia, epanorthosis, aposiopesis, epizeuxis, epanalepsis és sok más elnevezés a retorikában! Mit jelent a dialektika, axióma, szillogizmus, metódus? vagy matézis, aritmetika, geometria, centrum, perimeter, diameter stb. Mit jelent a fizika, asztronómia, zodiacus, pólus, tropikus stb.? Mit jelent a geográfia, muzsika, diapente, diapanton, diatessaron stb.? De minek fárasszalak benneteket is, hallgatóim, meg magamat is a példák terhes felhalmozásával! Tekintsetek bele, ha akartok, a szótárakba, és csodálkozni fogtok, hogy azok unos-untalan odarakják ezt a megjegyzést: görögből ered, görögből ered, görögből ered. De ki érti meg ezekben a „görögből ered” megjegyzést, ha nem ismeri a görög nyelvet!*” (1) A fent rögzítettek nyilvánvalósága a világ minden egyetemén közismert, ám arra is fontos felhívni a figyelmet, hogy ez a XIV-XVII. században a legnagyobb emlékeztetműveltségi erővel volt jelen, mely kapcsán egy XVI. századi külföldön tanuló lőcsei diák levele is remek például szolgál. „*A görög képzés, a görög retorika elengedhetetlenül szükséges az orvosi hivatáshoz.*” Ezen megállapítás szerepel a filhellén Spillenbergh Sámuel (Lőcse, 1573-1654., Lőcse) 1593. január 31. napján Görlitz egyeteméről írt levelében, melynek címzettje Lőcse város főbírája és a városi tanácsa volt. (2) Nos, a fenti alapvetés a szkíta-hun-magyarazonosságot felmutató történettudományi értéktár terén is igaz állítás!

Az évezredekén átívelő görög műveltség XIV-XVII. századi tudományos jelentősége közismert volt a korszak Európájának minden egyetemén és akadémiáján, melyre jó példa a következő adalék. 1599-ben Antwerpenben Theodor Galle (Theodorus Galaeus) révén került nyomtatásra az „*ICONES ET ELOGIA NOVENA GRAECORUM DOCTRINA ILLUSTRUM*” címet viselő

kiváló emlékezetműveltséget felmutató és a görög tudósok arcképeit is bemutató metszet, ami az itáliai görög tudóskör tagjai közül a következő személyiségek jelentőségéről adott tájékoztatás: „*Bessarion; Emanuel Chrysoloras; Demetrius Chalcondyles; Theodorus Gaza; Ioannes Argyropylus; Georgius Trapezuntius; Marcus Musurus; Michael Marullus; Ioannes Lascaris*”.

A fentiek alapján biztos vagyok abban, hogy eljön még az idő, és vélhetően ez meg is valósul a XXI. századi Magyarországon, hogy diplomát és tudományos fokozatot csak az szerezhet majd, aki az évezredekén átívelő görög műveltség XIV-XVII. századi rendkívüli hatásának ismeretében és a XIX. századi Magyar Tudományos Akadémiát alapító magyar tudósaink értékvilága nyomán tenne tanúbizonyságot a szkíta-hun-magyar azonosság emlékezetműveltségi tárgykörében.

Természetesen a XVIII. századra is igazak a fenti alapvetések! A XVIII. századi művek közül indokolt hivatkoznom a lutheránus Bél Mátyás „*De vetere litteratura hunno-scythica exercitatio*” („*Tanulmányok a régi hun-szkíta irodalomról*”) címet viselő művére, ami 1718-ban jelent meg. (Érdemes arra is utalnom, hogy a Rákóczi-szabadságharc után 7 évvel kiadott műve címlapján a „*Cum Deo*” felirat is szerepelt.)

A XVIII. századi filhellén magyar tudósvilág jeles személyisége, Bod Péter „*Magyar Athenas*” címet viselő műve 1766-ban jelent meg. A szerző ezt rögzítette: az ókori „*Athenasban laktanak régen a bölcs emberek, akik Görögországban nevezetesek voltak*”, és „*egybehívtam én is*” azokat „*akik Magyarországon, s Erdélyben voltak, hogy csináljanak egy Athenast*”. Művének az volt a célja, hogy „*a két Hazában: Erdélyben és Magyarországon az előtt élt tudós embereket, kivált akik valami világra bocsátott munkájuk által emlékezeteket fenn hagyták, régi eltakartatott, megavult hamvakból megelevenítse, és újonnan világra hozza*”. Bod Péter a „*nemzete becsületéért, tudományos hírnevének öregbítéséért szállt síkra, és ennek a szívből fakadó belső parancsnak az eredménye a Magyar Athenas*”, mely könyvében 528 író sorolt föl. A „*Magyar Athenas*” cím Pallasz Athéné görög mitológiai jelentőségével függ össze, hiszen ő volt a bölcsesség, a tudás istennője. „*Görögországban nevezetesek voltak*”, és „*egybehívtam én is*” azokat „*akik Magyarországon, s Erdélyben voltak, hogy csináljanak egy Athenast*”. Művének az volt a célja, hogy „*a két Hazában: Erdélyben és Magyarországon az előtt élt tudós embereket, kivált akik valami világra bocsátott munkájuk által emlékezeteket fenn hagyták, régi eltakartatott, megavult hamvakból megelevenítse, és újonnan világra hozza*”. Bod Péter a „*nemzete becsületéért, tudományos hírnevének öregbítéséért szállt síkra, és*

ennek a szívből fakadó belső parancsnak az eredménye a Magyar Athenas“, mely könyvében 528 íróat sorolt föl. A „Magyar Athenas” cím Pallasz Athéné görög mitológiai jelentőségével függ össze, hiszen ő volt a bölcsesség, a tudás istennője.

A XIX. századi Magyar Tudományos Akadémiát megalapító magyar tudósaink a szkíta-hun-magyar azonosság jegyében fogalmazták meg emlékeztetműveltségi alapvetéseiket! A Magyar Katolikus Lexikon ezt rögzíti a „szkíták, szittyák” szócikkében: a *„szkíta népesség egy része tovább élt a hunokban, az avarokban és közvetve a magyarokban is”, hiszen „ők itt maradtak, kultúrájuk, életmódjuk, szókincsük és biológiai jelenlétük természetesen nem múlt el nyom nélkül; az autochton Kárpát-medencei őslakosságban a mai napig köztünk élnek”.*

A fentebb már ismertetett akadémiai festményünk jelképrendszere kimagasló értéktárat jelenített meg a szkíta-hun-magyar azonosság felmutatása jegyében. Azt is fontos kiemelten hangsúlyozni, hogy ez alapján készültek az akadémiai intézmények és a könyvtár pecsétjei is.

Alapvetésként azt fontos látnunk, hogy a tudományosságot és hazafiságot erősítő nemzeti történetírás méltó hagyományaihoz való visszatérés céljából fontos látni, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát a XIX. században megalapító, köztiszteletben és megbecsülésben álló magyar tudósaink világképe és őstörténeti tudása azt a rendkívül jelentős örök üzenetet hordozza, hogy a görög képzés és a görög retorika, valamint az évezredekén átívelő görög emlékeztetműveltségi alapvetések ismerete a XXI. században is elengedhetetlenül szükséges a történelem küszöbén 3 évezreddel ezelőtt lóháton átléptető lovasíjász őseink, vagyis a szkíta-hun-magyar azonosság történelmi jelentőségének az egyetemesség szintjén való tudományos felmutatásához; sőt, a régészeti és az archeogenetikai kutatások szempontrendszerének meghatározásához is a majdani eredmények méltó értékelése és általános érvényű összegzése céljából.

Források:

I. „Emlékezzünk régiekről, Szkítiából kijöttekről”, azaz lovasíjász nemzetünkről! (1) Zolnay László: Kincses Magyarország. Középkori művelődésünk történetéből. Bp., 1977. 65. o.; (2) Ujváry Zoltán: A magyar folklórkutatás kezdetei. Gyűjtési felhívások. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 116. évfolyam. Budapest, 2005. 42. o.; (3) Róheim Géza dr.: A kazár nagyfejedelem és a turulmonda. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 28. évfolyam. Budapest, 1917. 70. o.; **II. Lovasíjász nemzetünk évezredekén átívelő volta a görög forrásokban.** (1) Fodor István: Verecke híres útján ... Bp., 1980. 62. o.; (2) Dr. Kőszegi Frigyes: A történelem küszöbén. Bp., 1984. 56. o.; (3) Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei. összeállította, a jegyzeteket írta, a latin szöveget fordította Orosz Lajos. 37. o. - Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei – MEK mek-oszk.uz.ua/07300/07334/07334.pdf- letöltve 2019. október 21.; **III. Magyar történeti értéktárunk Konstantinápoly IV-XV. századi görög forrásainak tükrében.** (1) Télfy János: Magyarok őstörténete. Görög források a scythák történetéhez. Pest, 1863. 2. o.; (2) Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei. összeállította, a jegyzeteket írta, a latin szöveget fordította Orosz Lajos. 35. o. - Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei – MEK mek-oszk.uz.ua/07300/07334/07334.pdf- letöltve 2019. október 21., (3) Télfy János: Magyarok őstörténete. Görög források a scythák történetéhez. Pest, 1863. 2. o.; (4) Moravcsik Gyula: A Kyrillos-legenda magyar vonatkozású epizódjához. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 39. évfolyam. Budapest, 1928. 108. o.; (5) Szentek élete az év minden napjára. Szerkesztette Schütz Antal. Bp., 1995. 236. o.; (6) László Gyula: Őseinkről. Bp., 1990. 73. o.; (7) Nagy Géza: A honfoglalók. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 18. évfolyam. Budapest, 1907. 267. o.; (8) Moravcsik Gyula: Attila és Buda. In.: Egyetemes Philológiai Közlöny. 1926. 200., 201. o.; (9) Vanyó László: Ókeresztény írók lexikona. Bp., 2004. 453-455. o.; (10) Vanyó László: Ókeresztény írók lexikona. Bp., 2004. 453-455. o.; (11) A kereszténység krónikája. Bp., 1998. 71. o.; (12) A kereszténység krónikája. Bp., 1998. 70. o.; **IV. A Magyar Tudományos Akadémia Hungaria nólakja és a nemzeti címerrel ékesített aranypajzsának egyetemes történelmi jelentősége.** (1) Kemenczei Tibor: A középső vaskor. A szkíták a Tisza-vidéken. In.: Magyar régészet az ezredfordulón. Bp., 2003. 179. o.; (2) Pribitek László: A kalocsai érsekség és Bizánc kapcsolatának története. Doktori disszertáció. Római Katolikus Hittudományi Akadémia. Bp., 1973. 151. o.; (3) Zachar József: Egy az Isten, egy a

nemzet. Írások Jézus-hitű magyar eleinkről. Bp., 2006. 58. o.); (4) Székely Sándor: Unitaria vallás története Erdélyben. Kolozsvár, 1839. 15. o.; (5) Szentek élete. Szerkesztette Dr. Diós István. Ötödik, bővített, átdolgozott kiadás. Bp., 2001. 870. o.; (6) Zolnay László: Kincses Magyarország. Középkori művelődésünk történetéből. Bp., 1977. 75. o.; (7)

Nagy Géza: A honfoglalók. In.: Ethnographia. A Magyar Néprajzi Társaság értesítője. 18. évfolyam. Budapest, 1907. 267. o.;

(8) Baán István: A XIV-XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai. Összegyűjtötte, fordította és bevezetéssel ellátta Baán István. Bp., 2013. 48. o., (9) Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei. Összeállította, a jegyzeteket írta, a latin szöveget fordította Orosz Lajos. 47. o. - Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei – MEK mek-oszk.uz.ua/07300/07334/07334.pdf- letöltve 2019. október 21.; (10) Szabó Pál: „kitolta Vazul szemeit” – a megvakítás büntetésének bizánci eredetű gyakorlata. In.: Bácsország. Vajdasági Honismereti Szemle. Főszerkesztő Siling Léda. 2011. 2. szám. 84. o.; (11) Korai magyar történeti lexikon. (9-14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 114. o.; (12) Korai magyar történeti lexikon. (9-14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 47. o.; (13) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 321-322., 325. o.; (14) Moravcsik Gyula: Bizánci császárok és követeik Budán. In.: Századok. 1961. 834. o.; (15) Korai magyar történeti lexikon. (9-14. század). Főszerkesztő Kristó Gyula. Bp., 1994. 47. o.; (16) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 339. o.; (17) Moravcsik Gyula: Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Bp., 1988. 260. o.; (18) Németh András: Egy bécsi bibliofil 1525-ös látogatása a budai királyi könyvtárban. In.: Magyar Könyvszemle. 129. évfolyam. 2013. 3. szám. 290., 294., 295. o.; **V. A „szkíta Mars”: Mátyás király görög kapcsolatrendszerének egyetemes művelődéstörténeti jelentősége.** (1) Vaticana, Laurenzia, Corvinia ... Búvárkodás a Magyar Nemzeti Múzeum Korvinái között, amelyek sora egy nagybecsű és értékes darabbal gyarapodott. In.: Prágai Magyar Hírlap. 1936. április 12. 9. o.; (2) Dr. Hints Elek: A középkori orvos tudomány. Bp., 1939. 375. o.; (3) Mályusz Elemér – Borsa Iván: Zsigmondkori oklevéltár IV. (1413–1414) Magyar Országos Levéltár kiadványai. II. Forráskiadványok 25. Budapest, 1994. 235. o.; (4) Tardy Lajos: Johannes Schöner és követőinek magyar tárgyú térképei a 16. század első negyedében. In.: Folia Historica. 2. Budapest, 1973. 26. o.; (5) A magyar irodalom története 1600-ig. I. kötet. Főszerkesztő Sőtér István. Bp., 1964. 222. o.; (6) Kardos Tibor: A mai humanizmus kora Bp., 1955. 118. o.; (7) Janus Pannonius. Magyarországi humanisták. A válogatás, a szöveggyűjtés és a jegyzetek Klaniczay Tibor munkája. Bp., 1982. 1306., 1315. o.; (8) Gerézdi Rabán: Bologna és a magyar humanizmus. In.: Irodalomtörténet. Bp., 1940. 149. o.; (9) Klaniczay Tibor: Egyetem Magyarországon Mátyás király korában. In.: Irodalomtörténeti Közlemények 1990. 577-580. o.; (10) Vaticana, Laurenzia, Corvinia ... Búvárkodás a Magyar Nemzeti

Múzeum Korvinái között, amelyek sora egy nagybecsű és értékes darabbal gyarapodott. In.: Prágai Magyar Hírlap. 1936. április 12. 9.o.; **VI. Magyar műveltségi látásmódunk filhellén világa.** (1) Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei. Összeállította, a jegyzeteket írta, a latin szöveget fordította Orosz Lajos. 52. o. - Apáczai Csere János válogatott pedagógiai művei – MEK mek-oszk.uz.ua/07300/07334/07334.pdf letöltve 2019. október 21.; (2) Lőcsei stipendiánsok és literátusok. Külföldi tanulmányutak dokumentumai 1550-1699. Sajtó alá rendezte Katona Tünde és Laczkovits Miklós. Fontes rerum scholasticarum. II/1. kötet. Szerkeszti Keserű Bálint. Szeged, 1990. 160. o.;

